

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)
της 14ης Νοεμβρίου 1996 *

Στην υπόθεση C-333/94 P,

Tetra Pak International SA, με έδρα το Pully (Ελβετία), εκπροσωπούμενη από τους Michel Waelbroeck και Alexandre Vandecasteele, δικηγόρους Βρυξελλών, καθώς και από τη Vivien Rose, barrister, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο τον δικηγόρο Ernest Arendt, 8-10 rue Mathias Hardt,

αναιρεσεύουσα,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση αναιρέσεως κατά της αποφάσεως που εξέδωσε στις 6 Οκτωβρίου 1994 το Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (δεύτερο τμήμα) στην υπόθεση T-83/91, Tetra Pak κατά Επιτροπής (Συλλογή 1994, σ. II-755), και με την οποία ζητείται η ακύρωση της αποφάσεως αυτής,

όπου ο έτερος διάδικος είναι η:

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Julian Curral, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας, επικουρούμενο από τον Nicholas Forwood, QC, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο τον Carlos Gómez de la Cruz, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας, Centre Wagner, Kirchberg,

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. Sevón, πρόεδρο του πρώτου τμήματος, προεδρεύοντα του πέμπτου τμήματος, C. Gulmann, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet και P. Jann (εισηγητή), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: D. Ruiz-Jarabo Colomer
γραμματέας: L. Hewlett, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις αγορεύσεις των διαδίκων κατά τη συνεδρίαση της 21ης Μαΐου 1996,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 27ης Ιουνίου 1996,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 20 Δεκεμβρίου 1994, η Tetra Pak International SA (στο εξής: Tetra Pak) άσκησε, δυνάμει του άρθρου 49 του Οργανισμού ΕΚ του Δικαστηρίου, αναίρεση κατά της αποφάσεως του Πρωτοδικείου της 6ης Οκτωβρίου 1994, στην υπόθεση T-83/91, Tetra Pak κατά Επιτροπής (Συλλογή 1994, σ. II-755, στο εξής: αναρριβαλλομένη απόφαση), με την οποία το Πρωτοδικείο απέρριψε την προσφυγή της περί ακυρώσεως της αποφάσεως 92/163/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 24ης Ιουλίου 1991, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 86 της Συνθήκης ΕΟΚ (IV/31.043 — Tetra Pak II, ΕΕ 1992, L 72, σ. 1, στο εξής: επίδικη απόφαση).

2 Από τις διατυπώσεις, στις οποίες προέβη το Πρωτοδικείο με την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση (σκέψεις 1 έως 21), προκύπτει ότι:

- Η Tetra Pak, της οποίας η έδρα βρίσκεται στην Ελβετία, συντονίζει την πολιτική ενός ομίλου εταιριών, αρχικώς σουηδικής προελεύσεως, ο οποίος επεκτάθηκε παγκοσμίως. Ο όμιλος Tetra Pak ειδικεύεται στον εξοπλισμό που χρησιμοποιείται για τη συσκευασία σε χάρτινα κουτιά ρευστών και πυκνόρρευστων ειδών διατροφής. Ασκεί τις δραστηριότητές του τόσο στον τομέα της ασηπτικής συσκευασίας όσο και στον τομέα της μη ασηπτικής συσκευασίας. Οι δραστηριότητες αυτές συνίστανται στην παραγωγή συσκευασιών υπό μορφή χάρτινων κουτιών και στην κατασκευή μηχανών πληρώσεως.
- Οι συσκευασίες υπό τη μορφή χάρτινων κουτιών χρησιμοποιήθηκαν, το 1983, κατά το 90 % για τη συσκευασία γάλακτος και των άλλων ρευστών γαλακτοκομικών προϊόντων. Το 1987, το ποσοστό αυτό ανήλθε περίπου στο 79 %. Το 16 % περίπου των χάρτινων κουτιών χρησιμοποιούνταν, τότε, για τη συσκευασία φρουτοχυμών. Το υπόλοιπο 5 % χρησιμοποιούνταν για τη συσκευασία άλλων προϊόντων (κρασιά, μεταλλικά νερά, προϊόντα με βάση την τομάτα, σούπες, σάλτσες και τροφές για μωρά).
- Στον τομέα της ασηπτικής συσκευασίας, η Tetra Pak παράγει το σύστημα το οποίο καλείται Tetra Brik και προορίζεται για τη συσκευασία του γάλακτος UHT. Στον τομέα αυτό, ένας μόνον ανταγωνιστής της Tetra Pak, η εταιρία PKL, παράγει ένα παρόμοιο σύστημα ασηπτικής συσκευασίας. Η κατοχή μιας τεχνικής ασηπτικής πληρώσεως συνιστά το κλειδί για την πρόσβαση τόσο στην αγορά των μηχανών όσο και στην αγορά των ασηπτικών χάρτινων κουτιών.
- Αντιθέτως, η μη ασηπτική συσκευασία απαιτεί λιγότερο περίπλοκο εξοπλισμό. Το χάρτινο κουτί Tetra Rex, που χρησιμοποιεί η Tetra Pak στην αγορά των μη ασηπτικών χάρτινων κουτιών, αποτελεί άμεσο ανταγωνιστή του χάρτινου κουτιού Pure-Pak, το οποίο κατασκευάζει ο νορβηγικός όμιλος Elopak.

- Κατά τη διάρκεια της περιόδου αναφοράς ίσχυσαν διάφορες στερεότυπες συμβάσεις πωλήσεως και μισθώσεως μηχανών καθώς και προμηθείας χάρτινων κουτιών μεταξύ της Tetra Pak και των πελατών της στα διάφορα κράτη μέλη της Κοινότητας. Οι ρήτρες που επηρεάζουν τον ανταγωνισμό συνοψίστηκαν ως εξής στα σημεία 24 έως 45 της επίδικης αποφάσεως:

«2.1. *Οι όροι πωλήσεως του υλικού Tetra Pak (παράρτημα 2.1)*

(24) Στερεότυπες συμβάσεις πωλήσεως υπάρχουν στις ακόλουθες πέντε χώρες: την Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ιταλία, την Ισπανία, το Ηνωμένο Βασίλειο. Για κάθε εξεταζόμενη ρήτρα, αναφέρεται σε παρένθεση ποια ή ποιες είναι οι εμπλεκόμενες χώρες.

2.1.1. *Η εμφάνιση του εξοπλισμού*

(25) Η Tetra Pak διατηρεί στην Ιταλία απόλυτο δικαίωμα ελέγχου επί της εμφανίσεως του πωλουμένου υλικού, απαγορεύοντας στον αγοραστή:

- i) να προσθέτει στη μηχανή εξαρτήματα,
- ii) να μετατρέπει τη μηχανή, να προβαίνει σε προσθήκες ή να αφαιρεί από αυτήν στοιχεία,
- iii) να μετακινεί τη μηχανή.

2.1.2. Η λειτουργία και η συντήρηση του εξοπλισμού

(26) Πέντε συμβατικές ρήτρες, σχετικά με τη λειτουργία και τη συντήρηση του εξοπλισμού, έχουν σκοπό να εξασφαλίσουν την αποκλειστικότητα και το δικαίωμα ελέγχου της Tetra Pak στον τομέα αυτό:

- iv) αποκλειστικότητα για τη συντήρηση και τις επισκευές (σε όλα τα κράτη μέλη πλην της Ισπανίας),
- v) αποκλειστικότητα για την προμήθεια ανταλλακτικών (σε όλα τα κράτη μέλη πλην της Ισπανίας),
- vi) δικαίωμα για παροχή δωρεάν βοήθειας, κατάρτισης, συντήρησης και τεχνικής ενημέρωσης που δεν έχουν ζητηθεί από τον πελάτη (Ιταλία),
- vii) προοδευτικά μειούμενη (μέχρι 40 % επί ενός μηνιαίου βασικού τέλους) χρέωση για μέρος των δαπανών παροχής βοήθειας, συντήρησης και τεχνικής ενημέρωσης ανάλογα με τον αριθμό των χάρτινων κουτιών που χρησιμοποιήθηκαν σε όλες τις μηχανές ιδίου τύπου της Tetra Pak (Ιταλία),
- viii) υποχρέωση για ενημέρωση της Tetra Pak ως προς κάθε τεχνική τελειοποίηση ή μετατροπή του εξοπλισμού καθώς και για διατήρηση υπέρ αυτής του δικαιώματος της ιδιοκτησίας (Ιταλία).

2.1.3. Τα χάρτινα κουτιά

(27) Τέσσερις συμβατικές ρήτρες σχετικά με τα χάρτινα κουτιά αποβλέπουν στην εξασφάλιση της αποκλειστικότητας της Tetra Pak και του δικαιώματος αυτής να ελέγχει το προϊόν:

- ix) υποχρέωση να χρησιμοποιούνται στις μηχανές αποκλειστικά και μόνον τα χάρτινα κουτιά της Tetra Pak (σε όλα τα κράτη μέλη),
- x) υποχρέωση προμήθειας των χάρτινων κουτιών αποκλειστικά από την Tetra Pak ή από προμηθευτή τον οποίο υποδεικνύει η ίδια (σε όλα τα κράτη μέλη),
- xi) υποχρέωση ενημέρωσης της Tetra Pak για κάθε τεχνική τελειοποίηση ή μετατροπή των χάρτινων κουτιών και διατήρηση υπέρ αυτής του δικαιώματος της ιδιοκτησίας (Ιταλία),
- xii) δικαίωμα ελέγχου των στοιχείων που εκτυπώνονται στα χάρτινα κουτιά (Ιταλία).

2.1.4. Έλεγχοι

(28) Δύο ρήτρες αποβλέπουν ειδικότερα στον έλεγχο της τήρησης, από τον αγοραστή, των συμβατικών του υποχρεώσεων:

- xiii) υποχρέωση του αγοραστή να υποβάλλει μηνιαίες εκθέσεις (Ιταλία),
- xiv) δικαίωμα της Tetra Pak να προβαίνει σε επιθεώρηση χωρίς προειδοποίηση (Ιταλία).

2.1.5. Η μεταβίβαση της κυριότητας επί του εξοπλισμού ή η εκχώρηση της χρήσεως

(29) Δύο συμβατικές ρήτρες περιορίζουν το δικαίωμα μεταπωλήσεως ή εκχώρησης:

xv) υποχρέωση να ληφθεί η συναίνεση της Tetra Pak για τη μεταπώληση ή την εκχώρηση της χρήσεως του εξοπλισμού (Ιταλία), τη μεταπώληση υπό όρους (Ισπανία) και το δικαίωμα εξωνήσεως της Tetra Pak έναντι προκαθορισμένης κατ' αποκοπήν τιμής (σε όλες τις χώρες). Η μη συμμόρφωση προς τη ρήτρα αυτή μπορεί να επισύρει ειδική ποινή (Ελλάδα, Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο),

xvi) υποχρέωση εξασφάλισης του ότι ο τρίτος αγοραστής υπεισέρχεται στις υποχρεώσεις του πρώτου αγοραστή (Ιταλία, Ισπανία).

2.1.6. Η εγγύηση

(30) xvii) Η εγγύηση για το πωλούμενο υλικό εξαρτάται από τη συμμόρφωση προς όλες τις συμβατικές ρήτρες (Ιταλία) ή, τουλάχιστον, από την αποκλειστική χρήση των χάρτινων κουτιών Tetra Pak (άλλα κράτη μέλη).

2.2. Οι όροι μισθώσεως του εξοπλισμού Tetra Pak (παράρτημα 2.2)

(31) Σε όλα τα κράτη μέλη πλην της Ελλάδας και της Ισπανίας, υπάρχουν στερεότυπες συμβάσεις μισθώσεως.

Στις συμβάσεις μισθώσεως συναντώνται, τηρουμένων των αναλογιών, οι περισσότερες από τις ρήτρες που περιέχονται στις συμβάσεις πωλήσεως. Άλλοι όροι αφορούν ειδικά τη μίσθωση, όλοι όμως έχουν τον ίδιο στόχο που συνίσταται στη μέγιστη δυνατή σύσφιγξη των δεσμών μεταξύ της Tetra Pak και του πελάτη της.

2.2.1. Η εμφάνιση του εξοπλισμού

(32) Επαναλαμβάνονται οι ρήτρες i, ii και iii [Ιταλία για τη ρήτρα i, όλα τα κράτη μέλη για τη ρήτρα ii, Γαλλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο για τη ρήτρα iii].

xviii) Μία συμπληρωματική ρήτρα υποχρεώνει τον μισθωτή να χρησιμοποιεί αποκλειστικά χαρτοκιβώτια, κιβώτια εξωτερικής συσκευασίας ή/και εμπορευματοκιβώτια μεταφοράς χάρτινων κουτιών Tetra Pak (Γερμανία, Βέλγιο, Δανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες) ή να προμηθεύεται αυτά κατά προτίμηση, με ίσους όρους, από την Tetra Pak (Δανία, Γαλλία).

2.2.2. Η λειτουργία και η συντήρηση του εξοπλισμού

(33) Επαναλαμβάνονται οι ρήτρες iv και v (όλα τα κράτη μέλη) περί αποκλειστικότητας.

Επαναλαμβάνεται επίσης η ρήτρα viii, βάσει της οποίας η Tetra Pak διατηρεί την ιδιοκτησία όλων των τελειοποιήσεων που θα πραγματοποιήσει ενδεχομένως ο χρήστης (Βέλγιο, Γερμανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες) ή, τουλάχιστον, υποχρεώνει τον μισθωτή να παραχωρήσει στην Tetra Pak άδεια εκμεταλλεύσεως (Δανία, Γαλλία, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο).

2.2.3. Τα χάρτινα κουτιά

(34) Επαναλαμβάνονται οι ίδιες ρήτρες ix (όλα τα κράτη μέλη) και x (Ιταλία) που αφορούν τον αποκλειστικό εφοδιασμό, η ρήτρα xi βάσει της οποίας η Tetra Pak αποκτά ιδιοκτησία επί όλων των τελειοποιήσεων (Δανία, Ιταλία) ή, τουλάχιστον, άδεια εκμεταλλεύσεως προς όφελός της (Γαλλία, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο) και η ρήτρα xii που της παρέχει δικαίωμα ελέγχου των κειμένων ή των σημάτων που ο πελάτης θέλει να εκτυπώσει στα χάρτινα κουτιά (Γερμανία, Ισπανία, Ελλάδα, Ιταλία, Κάτω Χώρες, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο).

2.2.4. Οι έλεγχοι

(35) Όπως και στην περίπτωση της πώλησης, ο μισθωτής πρέπει να υποβάλλει μηνιαία έκθεση [ρήτρα xiii — όλα τα κράτη μέλη], ενώ σε περίπτωση παράλειψης επιβαρύνεται με ορισμένο ποσό κατ' αποκοπήν (Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες), και πρέπει να επιτρέπει την επιθεώρηση των χώρων όπου έχει εγκατασταθεί ο εξοπλισμός [ρήτρα xiv — όλα τα κράτη μέλη] χωρίς προειδοποίηση (όλα τα κράτη μέλη πλην Δανίας, Γερμανίας, Ιρλανδίας, Πορτογαλίας και Ηνωμένου Βασιλείου).

xix) Μια άλλη ρήτρα επιτρέπει την εξέταση — ανά πάσα στιγμή (Δανία, Γαλλία) — των λογαριασμών της μισθώτριας επιχείρησης (όλα τα κράτη μέλη) και (ανάλογα με το κράτος μέλος) των τιμολογίων, της αλληλογραφίας ή κάθε άλλου εγγράφου που απαιτείται προς εξακρίβωση του αριθμού των χρησιμοποιηθέντων χάρτινων κουτιών.

2.2.5. Η μεταβίβαση της μισθωτικής σχέσεως, η υπομίσθωση, η παραχώρηση της χρήσεως ή η χρήση για λογαριασμό τρίτων

(36) Στην περίπτωση της πωλήσεως, κάθε μετέπειτα μεταβίβαση της κυριότητας μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο με εξαιρετικά περιοριστικούς όρους.

- xx) Οι όροι των συμβάσεων μισθώσεως αποκλείουν ομοίως τη μεταβίβαση της μισθωτικής σχέσεως, την υπομίσθωση (όλα τα κράτη μέλη) ή, ακόμη, την απλή εκτέλεση εργασίας για λογαριασμό τρίτων (Ιταλία).

2.2.6. Η εγγύηση

(37) Η διατύπωση είναι λιγότερο ακριβής απ' ό,τι στις συμβάσεις πωλήσεως: συνδέει την εγγύηση με την τήρηση των "οδηγιών" που δίδει η Tetra Pak σχετικά με τη "συντήρηση" και το "σωστό χειρισμό" της μηχανής (όλες οι χώρες). Οι όροι, όμως, "οδηγίες", "συντήρηση" και "σωστός χειρισμός" είναι αρκετά ευρείς ώστε να μην μπορεί να ερμηνευθούν ως καλύπτοντες τουλάχιστον τη χρήση αποκλειστικά και μόνον ανταλλακτικών, υπηρεσιών επισκευής και συντήρησης και υλικών συσκευασίας Tetra Pak. Η εκδοχή αυτή επιβεβαιώθηκε από τη γραπτή και προφορική απάντηση της Tetra Pak επί της ανακοινώσεως των αιτιάσεων.

2.2.7. Ο καθορισμός του μισθώματος και οι όροι καταβολής

(38) Το μίσθωμα περιλαμβάνει τα ακόλουθα (όλα τα κράτη μέλη):

- α) xxi) ένα "αρχικό" μίσθωμα καταβλητέο κατά τη διάθεση της μηχανής. Το ύψος του μισθώματος αυτού δεν είναι κατ' ανάγκη χαμηλότερο από την τιμή πωλήσεως των ίδιων μηχανών και, στην πραγματικότητα, ανέρχεται σχεδόν στο συνολικό ποσό όλων των τρεχόντων και των μελλοντικών μισθωμάτων (σε ορισμένες περιπτώσεις άνω του 98 %).
- β) ετήσιο μίσθωμα προκαταβλητέο ανά τρίμηνο.
- γ) xxi) μηνιαίο τέλος επί της παραγωγής, το ύψος του οποίου μειούται προοδευτικά ανάλογα με τον αριθμό των χάρτινων κουτιών που έχουν χρησιμοποιηθεί σε όλες τις μηχανές Tetra Pak του ίδιου τύπου.

Το τέλος αυτό αντικαθιστά την προοδευτικά μειούμενη χρέωση — με εξομοιούμενη αξία — για μέρος των δαπανών συντηρήσεως που προβλέπεται για την πώληση (βλ. τη ρήτρα vii). Σε ορισμένα κράτη μέλη (Γερμανία, Γαλλία, Πορτογαλία) προβλέπεται ειδική ποινή σε περίπτωση μη καταβολής του εν λόγω τέλους μέσα στην ταχθείσα προθεσμία.

2.2.8. Η διάρκεια της μισθώσεως

(39) Η διάρκεια της μισθώσεως και οι λεπτομέρειες, σχετικά με τη λήξη της, ποικίλλουν από το ένα κράτος μέλος στο άλλο.

xxiii) Το κατώτατο όριο διάρκειας της μισθώσεως είναι από τρία (Δανία, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο) έως εννέα (Ιταλία) χρόνια.

2.2.9. Η ποινική ρήτρα

(40) xxiv) Ανεξάρτητα από τις συνήθεις αποζημιώσεις, η Tetra Pak διατηρεί το δικαίωμα να επιβάλλει στον μισθωτή που παραβαίνει οποιαδήποτε από τις συμβατικές υποχρεώσεις χρηματική ποινή, το ύψος της οποίας καθορίζεται μέχρις ορισμένου ανωτάτου ορίου από την Tetra Pak ανάλογα με τη σοβαρότητα της περιπτώσεως (Ιταλία).

2.3. Οι όροι προμηθείας των χάρτινων κουτιών (παράρτημα 2.3)

(41) Στερεότυπες συμβάσεις προμηθείας υπάρχουν στην Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ιταλία, την Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο: είναι υποχρεωτικές όταν ο πελάτης προβαίνει στην αγορά και όχι στη μίσθωση μιας μηχανής.

2.3.1. *Η αποκλειστικότητα ως προς τον εφοδιασμό*

- (42) xxv) Ο αγοραστής υποχρεούται να προμηθεύεται αποκλειστικά και μόνον από την Tetra Pak όλα τα υλικά συσκευασίας που πρόκειται να χρησιμοποιούνται στην ή στις μηχανές Tetra Pak που έχουν παραδοθεί (όλες οι χώρες) και σε κάθε άλλη μηχανή Tetra Pak που θα αποκτηθεί μετέπειτα (Ιταλία).

2.3.2. *Η διάρκεια της συμβάσεως*

- (43) xxvi) Η σύμβαση υπογράφεται αρχικά για διάρκεια εννέα ετών και είναι ανανεώσιμη για μια πενταετία (Ιταλία) ή για όσο χρονικό διάστημα ο αγοραστής εξακολουθεί να έχει στην κατοχή του τη μηχανή (Ελλάδα, Ιρλανδία, Ισπανία, Ηνωμένο Βασίλειο).

2.3.3. *Ο καθορισμός των τιμών*

- (44) xxvii) Τα χάρτινα κουτιά παραδίδονται στην τιμή που ισχύει κατά την παραγγελία. Δεν προβλέπεται κανένα σύστημα εξισώσεως ή τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των τιμών (όλες οι χώρες).

2.3.4. *Η επιγραφή*

- (45) Στις συμβάσεις περιλαμβάνεται επίσης το δικαίωμα της Tetra Pak να ελέγχει [ρήτρα xii] τα στοιχεία ή τα σήματα που ο πελάτης επιθυμεί να εκτυπώσει στα χάρτινα κουτιά.»

- Η δομή της προσφοράς στον τομέα της ασηπτικής συσκευασίας, σύμφωνα με την επίδικη απόφαση, ήταν σχεδόν μονοπωλιακή, δεδομένου ότι η Tetra Pak κατείχε το 90 έως 95 % της αγοράς. Ο μόνος πραγματικός ανταγωνιστής της, η PKL, κατείχε το σύνολο σχεδόν των υπολοίπων μεριδίων της αγοράς, ήτοι 5 έως 10 %.
- Η δομή του τομέα της μη ασηπτικής συσκευασίας ήταν ολιγοπωλιακή. Κατά την ημερομηνία εκδόσεως της επίδικης αποφάσεως, η Tetra Pak κατείχε το 50 έως 55 % του τομέα εντός της Κοινότητας. Η Elopak κατείχε, το 1985, περίπου το 27 % της αγοράς των μηχανών και των χάρτινων κουτιών μη ασηπτικής συσκευασίας, ακολουθούμενη από την PKL, η οποία κατείχε περίπου το 11 % της εν λόγω αγοράς. Το υπόλοιπο της αγοράς των χάρτινων κουτιών κατανεμόταν μεταξύ τριών εταιριών και το υπόλοιπο της αγοράς των μηχανών μη ασηπτικής συσκευασίας μεταξύ δέκα περίπου μικρών παραγωγών.
- Στις 27 Σεπτεμβρίου 1983, η Elopak Italia υπέβαλε καταγγελία στην Επιτροπή κατά της Tetra Pak Italiana και των συνεργαζομένων με αυτήν εταιριών στην Ιταλία, προσάπτοντάς της ότι εφάρμοσε εμπορικές πρακτικές που συνιστούσαν καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσεως υπό την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης ΕΟΚ. Οι πρακτικές αυτές συνίσταντο κυρίως, κατά την Elopak, στην πώληση χάρτινων κουτιών σε τιμές προς άγραν πελατείας, στην επιβολή αθέμιτων όρων προμήθειας μηχανών πληρώσεως και, σε ορισμένες περιπτώσεις, στην πώληση του υλικού αυτού επίσης σε τιμές προς άγραν πελατείας.
- Στις 16 Δεκεμβρίου 1988, η Επιτροπή αποφάσισε να κινήσει τη διαδικασία στην υπόθεση αυτή. Στην επίδικη απόφαση συνόψισε τις παραβάσεις ως εξής:
 - «1) εμπορική πολιτική με στόχο τον αισθητό περιορισμό της προσφοράς και την κατάτμηση των εθνικών αγορών στο εσωτερικό της ΕΟΚ·
 - 2) επιβολή στους χρήστες των προϊόντων Tetra Pak, σε όλα τα κράτη μέλη, πολυάριθμων συμβατικών ρητρών (...), με ουσιώδη στόχο την πρόκληση απαράδεκτης εξάρτησης αυτών των χρηστών από την Tetra Pak και την εξουδετέρωση, με τεχνητό τρόπο, του δυναμικού ανταγωνισμού·

3) πρακτικές τιμών για τα χάρτινα κουτιά που οδήγησαν σε δυσμενείς διακρίσεις μεταξύ χρηστών στα διάφορα κράτη μέλη και, τουλάχιστον στην Ιταλία, σε εξοβελισμό των ανταγωνιστών·

4) πρακτικές τιμών για τις μηχανές που οδήγησαν σε:

— δυσμενείς διακρίσεις μεταξύ χρηστών στα διάφορα κράτη μέλη,

— δυσμενείς διακρίσεις, τουλάχιστον στην Ιταλία, μεταξύ χρηστών της ίδιας χώρας

και

— τουλάχιστον στην Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο, εξοβελισμό των ανταγωνιστών·

5) διάφορες μεμονωμένες πρακτικές με στόχο, τουλάχιστον στην Ιταλία, τον εξοβελισμό των ανταγωνιστών και/ή της τεχνολογίας τους από ορισμένες αγορές.»

— Η Επιτροπή διέταξε την προσφεύγουσα να τερματίσει τις διαπιστωθείσες παραβάσεις λαμβάνοντας ορισμένα μέτρα και της επέβαλε πρόστιμο 75 εκατομμυρίων ECU.

3 Πρωτοδίκως, η Tetra Pak ζήτησε να ακυρωθεί η επίδικη απόφαση και να καταδικαστεί η Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

4 Το Πρωτοδικείο απέρριψε την προσφυγή της Tetra Pak και καταδίκασε την προσφεύγουσα στα δικαστικά έξοδα.

5 Η Tetra Pak ζητεί από το Δικαστήριο:

— να ακυρώσει, εξ ολοκλήρου ή μερικώς, την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση·

— να ακυρώσει, εξ ολοκλήρου ή μερικώς, την επίδικη απόφαση·

— επικουρικώς, να ακυρώσει ή να μειώσει ουσιωδώς το επιβληθέν στην Tetra Pak πρόστιμο·

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα της κατ' αναίρεση διαδικασίας καθώς και σ' αυτά της ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασίας.

Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:

— να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως ως εν μέρει απαράδεκτη και εν πάση περιπτώσει ως αβάσιμη·

— να καταδικάσει την Tetra Pak στα δικαστικά έξοδα.

- 6 Προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως, η Tetra Pak προβάλλει πέντε λόγους.

Επί του πρώτου λόγου

- 7 Με τον πρώτο λόγο, η Tetra Pak ισχυρίζεται ότι ο καθορισμός των αγορών των οικειών προϊόντων που περιλαμβάνεται στην απόφαση είναι αντιφατικός. Εξάλλου, ο καθορισμός αυτός στηρίζεται σε εσφαλμένο νομικό κριτήριο.
- 8 Το πρώτο σκέλος του λόγου αυτού αφορά τις σκέψεις 64 και 73 της αποφάσεως, με τις οποίες το Πρωτοδικείο έκρινε:

«64. Εν προκειμένω, η δυνατότητα αμοιβαίας υποκαταστάσεως των συστημάτων ασηπτικής συσκευασίας και των συστημάτων μη ασηπτικής συσκευασίας μεταξύ τους και των συστημάτων που χρησιμοποιούν το χάρτινο κουτί και των συστημάτων που χρησιμοποιούν άλλα υλικά μεταξύ τους πρέπει να εκτιμηθεί λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των συνθηκών ανταγωνισμού στη γενική αγορά των συστημάτων συσκευασίας που προορίζονται για τα ρευστά είδη διατροφής. Επομένως, στο ειδικό πλαίσιο της υποθέσεως, η άποψη της προσφεύγουσας, η οποία συνίσταται στο να διακρίνει εντός της γενικής αυτής αγοράς διαφορετικές μικρότερες αγορές, ανάλογα με το αν τα συστήματα συσκευασίας χρησιμοποιούνται για τη συσκευασία του γάλακτος, των άλλων γαλακτοκομικών προϊόντων πλην του γάλακτος ή των μη γαλακτοκομικών προϊόντων, λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών της συσκευασίας των διαφορετικών αυτών κατηγοριών προϊόντων, που εκδηλώνεται με την ενδεχόμενη ύπαρξη διαφορετικών υποκατάστατων εξοπλισμών, συνεπάγεται

κατακερματισμό της αγοράς ο οποίος δεν ανταποκρίνεται στην οικονομική πραγματικότητα. Πράγματι, οι μηχανές και τα χάρτινα κουτιά, τόσο ασηπτικά όσο και μη ασηπτικά, χαρακτηρίζονται από μία παρεμφερή δομή της προσφοράς και της ζήτησης, ανεξαρτήτως της χρήσης για την οποία προορίζονται, άπαξ και όλα ανήκουν στον ίδιο τομέα δραστηριότητας, ήτοι τον τομέα της συσκευασίας των ρευστών ειδών διατροφής.

(...)

73. Από την ανάλυση των αγορών στον τομέα της συσκευασίας του γάλακτος προκύπτει, επομένως, ότι οι τέσσερις οικείες αγορές, οριοθετηθείσες με την απόφαση, συνιστούσαν σαφώς διακεκριμένες αγορές.»

- 9 Κατά την Tetra Pak, οι δύο αυτές κρίσεις αλληλοαναιρούνται. Είτε πρέπει να ληφθεί υπόψη η γενική αγορά των συστημάτων συσκευασίας που προορίζονται για τα ρευστά είδη διατροφής είτε υφίστανται τέσσερις διακεκριμένες αγορές. Αν η οικεία αγορά ήταν η γενική αγορά των συστημάτων συσκευασίας που προορίζονται για τα ρευστά είδη διατροφής, το Πρωτοδικείο όφειλε να δεχθεί το επιχείρημα της Tetra Pak, σύμφωνα με το οποίο η Επιτροπή κακώς είχε διακρίνει μεταξύ των αγορών ασηπτικής και μη ασηπτικής συσκευασίας. Αν, αντιθέτως, οι αγορές ασηπτικής και μη ασηπτικής συσκευασίας πρέπει να θεωρηθούν ως διακεκριμένες αγορές, το Πρωτοδικείο δεν έπρεπε να απορρίψει το επιχείρημα της Tetra Pak, σύμφωνα με το οποίο η Επιτροπή κακώς είχε συμπεριλάβει τα συστήματα συσκευασίας που προορίζονταν για τα μη γαλακτοκομικά προϊόντα στην οικεία αγορά προϊόντων.
- 10 Πρέπει να τονιστεί συναφώς ότι, στη σκέψη 60 της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης, το Πρωτοδικείο ανέφερε ότι πρέπει να εξετάσει το βάσιμο του καθορισμού των τεσσάρων αγορών ασηπτικής και μη ασηπτικής συσκευασίας, που υιοθετήθηκε με την επίδικη απόφαση. Ακολούθως, στη σκέψη 63, υπενθύμισε ότι, κατά πάγια νομολογία, η αγορά των σχετικών προϊόντων πρέπει να ορίζεται λαμβανομένου υπόψη του όλου οικονομικού πλαισίου, κατά τρόπον ώστε να είναι δυνατό να εκτιμηθεί η πραγματική οικονομική δύναμη της οικείας επιχειρήσεως, και ότι πρέπει, προς τον σκοπό αυτό, να οριστούν εκ των προτέρων τα προϊόντα τα οποία, χωρίς να μπορούν να υποκατασταθούν αμοιβαίως με άλλα προϊόντα, μπορούν σε ικανοποιητικό βαθμό να εναλλαχθούν με τα προϊόντα τα οποία προτείνει αυτή, όχι μόνο βάσει των αντικειμενικών χαρακτηριστικών των προϊόντων αυτών, αλλά και βάσει των συνθηκών ανταγωνισμού καθώς της διαρθρώσεως της ζήτησης και της προσφοράς στην αγορά.

- 11 Έτσι, στη σκέψη 64 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο δεν προέβη ακόμη σε καμία διαπίστωση σχετικά με την οικεία αγορά. Στο στάδιο εκείνο της εξετάσεως, αρκέστηκε να διαπιστώσει ότι η δυνατότητα αμοιβαίας υποκαταστάσεως των συστημάτων ασηπτικής συσκευασίας και των συστημάτων μη ασηπτικής συσκευασίας έπρεπε να εκτιμηθεί στο πλαίσιο της γενικής αγοράς των συστημάτων συσκευασίας που προορίζονται για τα ρευστά είδη διατροφής. Επομένως, απέρριψε την άποψη της Tetra Pak, σύμφωνα με την οποία έπρεπε να γίνει διάκριση των αγορών ανάλογα με τα συσκευαζόμενα προϊόντα. Μόνο μετά από λεπτομερή ανάλυση της καταστάσεως στην εν λόγω γενική αγορά κατέληξε το Πρωτοδικείο, στη σκέψη 73 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στο συμπέρασμα ότι οι τέσσερις οικείες αγορές, όπως οριοθετήθηκαν με την επίδικη απόφαση, συνιστούσαν πράγματι διακεκριμένες αγορές.
- 12 Το δεύτερο σκέλος του πρώτου λόγου, με το οποίο προσάπτεται στο Πρωτοδικείο ότι στηρίχθηκε σε εσφαλμένο νομικό κριτήριο, περιλαμβάνει τρεις πτυχές. Πρώτον, η Tetra Pak υποστηρίζει ότι η αγορά των μηχανών και των χάρτινων κουτιών που χρησιμοποιούνται για τη συσκευασία μη γαλακτοκομικών προϊόντων έπρεπε να αποκλεισθεί από την οικεία αγορά. Το Πρωτοδικείο όφειλε να εξετάσει, όπως έπραξε το Δικαστήριο με την απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 1983, 322/81, Michelin κατά Επιτροπής (Συλλογή 1983, σ. 3461, σκέψη 37), αν τα οικεία προϊόντα ήταν ιδιαίτερος κατάλληλα να ικανοποιήσουν διαρκείς ανάγκες και μπορούσαν να υποκατασταθούν αμοιβαίως με άλλα προϊόντα σε μικρό μόνο βαθμό. Κατά την Tetra Pak, το Πρωτοδικείο δεν έπρεπε να αρκестθεί, όπως έπραξε με τις σκέψεις 65, 74 και 75 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στο να διαπιστώσει πρώτα ότι ο τομέας της συσκευασίας του γάλακτος ήταν πολύ πιο σημαντικός από τον τομέα της συσκευασίας των μη γαλακτοκομικών προϊόντων και στη συνέχεια ότι τα μη ασηπτικά χάρτινα κουτιά για τη συσκευασία των φρουτοχυμών αποτελούσε μόνον ένα «περιθωριακό ποσοστό» της αγοράς.
- 13 Όμως, όπως ακριβώς το Δικαστήριο διαπίστωσε στη σκέψη 37 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Michelin κατά Επιτροπής, οι συνθήκες ανταγωνισμού και η διάρθρωση της ζήτησεως και της προσφοράς στην αγορά αποτελούν λυσιτελή κριτήρια προκειμένου να καθοριστεί αν ορισμένα προϊόντα μπορούν να υποκατασταθούν αμοιβαίως με άλλα. Επομένως, ορθώς εν προκειμένω το Πρωτοδικείο έλαβε υπόψη τη διάρθρωση της ζήτησεως. Διαπίστωσε αρχικά, στη σκέψη 65 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι το μεγαλύτερο μέρος των χάρτινων κουτιών, τόσο των ασηπτικών όσο και των μη ασηπτικών, χρησιμοποιούνταν για τη συσκευασία του γάλακτος και ότι η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη να προβεί σε χωριστή ανάλυση του τομέα της συσκευασίας των άλλων προϊόντων πλην του γάλακτος. Τέλος, στη σκέψη 75 το Πρωτοδικείο βασίστηκε στη σταθερότητα της ζήτησεως των ασηπτικών και μη ασηπτικών χάρτινων κουτιών που χρησιμοποιούνται για τη συσκευασία

των φρουτοχυμών, για να κρίνει ότι, και στον τομέα αυτόν, υπήρχε πολύ μικρή δυνατότητα αμοιβαίας υποκαταστάσεως.

- 14 Δεύτερον, η Tetra Pak θεωρεί ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε νομική πλάνη εκτιμώντας, στη σκέψη 71 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι αρκεί η διαπίστωση ότι οι ασηπτικές συσκευασίες που χρησιμοποιούσαν άλλα υλικά εκτός του χάρτινου κουτιού κατείχαν περιθωριακό τμήμα της αγοράς για να αποκλεισθεί η δυνατότητα αμοιβαίας υποκαταστάσεως με τα συστήματα που χρησιμοποιούν χάρτινα κουτιά.
- 15 Πρέπει να τονιστεί ότι, στη σκέψη 71 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι, κατά τη χρονική περίοδο μεταξύ των ετών 1976 και 1991, τα άλλα υλικά συσκευασίας εκτός του χάρτινου κουτιού μπόρεσαν να κατακτήσουν μόνον ένα περιθωριακό τμήμα της αγοράς της συσκευασίας του γάλακτος UHT. Όπως προηγουμένως τονίστηκε, αυτή η σταθερότητα της ζητήσεως αποτελεί λυσιτελές κριτήριο για να καθορισθεί αν το χάρτινο κουτί μπορεί να εναλλάσσεται με άλλα υλικά.
- 16 Τρίτον, η Tetra Pak αμφισβητεί τη συλλογιστική που ακολούθησε το Πρωτοδικείο στις σκέψεις 66 έως 68 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Πράγματι, το Πρωτοδικείο τόνισε εκεί ότι «το κριτήριο της δυνατότητας αμοιβαίας υποκαταστάσεως σε επαρκή βαθμό των προϊόντων» πρέπει να εφαρμόζεται «στο στάδιο των ίδιων των συστημάτων συσκευασίας, τα οποία συνιστούν την αγορά των ενδιαμέσων προϊόντων εντός της οποίας πρέπει να εκτιμηθεί η θέση της Tetra Pak, και όχι στο στάδιο των τελικών προϊόντων, εν προκειμένω των συσκευασμένων ρευστών ειδών διατροφής.» Εντούτοις, το Πρωτοδικείο προσέθεσε, στη σκέψη 67, ότι η Επιτροπή κατ' ανάγκην έλαβε υπόψη της τις συνέπειες της ζητήσεως εκ μέρους των τελικών καταναλωτών επί της ενδιάμεσης ζητήσεως εκ μέρους των επιχειρήσεων συσκευασίας και ότι διαπίστωσε ότι η μεταβολή των συνηθειών των καταναλωτών όσον αφορά την επιλογή του τρόπου συσκευασίας του προϊόντος θα ήταν μια μακρά και δαπανηρή διαδικασία, διαρκούσα περισσότερο έτη. Το Πρωτοδικείο υιοθέτησε, στη σκέψη 68, την άποψη της Επιτροπής, σύμφωνα με την οποία μικρές αλλά ουσιαστικές μεταβολές της σχετικής τιμής των διαφόρων συσκευασιών δεν είναι επαρκείς για να επιφέρουν μεταβολές μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών γάλακτος με τις οποίες συνδέονται, επειδή η δυνατότητα υποκατάστασης των διαφόρων ειδών γάλακτος δεν είναι πλήρης.
- 17 Κατά την Tetra Pak, το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε νομική πλάνη λαμβάνοντας υπόψη, κατά τον καθορισμό της οικείας αγοράς, μόνο τη δυνατότητα βραχυπρόθεσης υποκαταστάσεως, ενώ έπρεπε να εξετάσει μήπως τα συστήματα ασηπτικής συσκευασίας ήταν εκτεθειμένα, σε αμελητέο μόνο βαθμό, στον ανταγωνισμό των συστημάτων μη ασηπτικής συσκευασίας. Κατά την Tetra

Pak, οι εκτιμήσεις του Πρωτοδικείου στις σκέψεις 69 και 70 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως δεν αποδεικνύουν ότι δεν υπήρχε αισθητός ανταγωνισμός μεταξύ των δύο συστημάτων συσκευασίας.

- 18 Δεν αμφισβητείται ότι, στο εν λόγω τμήμα της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο εξέτασε αν τα ασηπτικά συστήματα μπορούσαν να υποκαθίστανται σε επαρκή βαθμό με τα συστήματα μη ασηπτικής συσκευασίας. Στηριζόμενο σε διάφορα κριτήρια, κατέληξε στην κρίση ότι δεν μπορούσαν.
- 19 Το Πρωτοδικείο αναφέρθηκε, στο πλαίσιο αυτό, σε μια μακρά και δαπανηρή διαδικασία μόνο προκειμένου να χαρακτηρίσει με τον τρόπο αυτό τη δυνατότητα επηρεασμού των συνηθειών των καταναλωτών. Οι άλλοι παράγοντες, τους οποίους το Πρωτοδικείο έκρινε ως λυσιτελείς, όπως το επιπλέον κόστος που συνεπάγεται η μετάβαση από ένα σύστημα συσκευασίας σε άλλο, λόγω των διαφορών μεταξύ των συστημάτων διανομής, η ανάγκη περιπλοκής τεχνολογίας για την παραγωγή μηχανών που να καθιστούν δυνατή τη συσκευασία γάλακτος UHT σε χάρτινα κουτιά υπό ασηπτικές συνθήκες και οι δυσχέρειες τις οποίες αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί συστημάτων μη ασηπτικής συσκευασίας προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση στην αγορά των συστημάτων ασηπτικής συσκευασίας, αποδείκνυαν ότι δεν υπήρχε δυνατότητα αμοιβαίας υποκαταστάσεως σε επαρκή βαθμό, ούτε καν μεσοπροθέσμως και μακροπροθέσμως. Επομένως, αντίθετα με τον ισχυρισμό της Tetra Pak, το Πρωτοδικείο δεν περιορίστηκε στην εξέταση της δυνατότητας βραχυπρόθεσμης υποκαταστάσεως.
- 20 Για όλους αυτούς τους λόγους, ο πρώτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.

Επί του δευτέρου λόγου

- 21 Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως, η Tetra Pak αμφισβητεί πρωτίστως το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το Πρωτοδικείο στη σκέψη 122 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, σύμφωνα με την οποία:

«Από το σύνολο των προηγουμένων σκέψεων προκύπτει ότι, στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως, οι πρακτικές που εφαρμόζει η Tetra Pak στις μη ασηπτικές αγορές ενδέχεται να εμπόσουν στο άρθρο 86 της Συνθήκης, χωρίς να

χρειάζεται να αποδειχθεί η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως στις αγορές αυτές λαμβανόμενες μεμονωμένως, καθόσον η υπεροχή της επιχειρήσεως αυτής στις ασηπτικές αγορές, σε συνδυασμό με τους στενούς δεσμούς συναφείας μεταξύ των αγορών αυτών και των ασηπτικών αγορών, εξασφάλιζε στην Tetra Pak ανεξαρτησία συμπεριφοράς σε σχέση με τους άλλους επιχειρηματίες που δρουν στις μη ασηπτικές αγορές, ικανή να δικαιολογήσει ειδική ευθύνη της, δυνάμει του άρθρου 86, για τη διατήρηση πραγματικού και ανόθευτου ανταγωνισμού στις αγορές αυτές.»

- 22 Κατά την Tetra Pak, η νομολογία την οποία παρέθεσε το Πρωτοδικείο στις σκέψεις 114 και 115 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως δεν επιτρέπει να συναχθεί ότι μια πρακτική που εφαρμόστηκε σε άλλη αγορά εκτός της αγοράς στην οποία υπάρχει δεσπόζουσα θέση και η οποία δεν έχει ως αντικείμενο την ενίσχυση της θέσεως στην τελευταία αυτή αγορά, καλύπτεται από το άρθρο 86 της Συνθήκης. Η Tetra Pak υποστηρίζει ότι ένα τέτοιο συμπέρασμα δεν μπορεί να δικαιολογείται ούτε από τους δεσμούς συναφείας μεταξύ των διαφόρων αγορών, τους οποίους διαπίστωσαν η Επιτροπή και το Πρωτοδικείο.
- 23 Με τα επιχειρήματά της, η Tetra Pak αναφέρεται ιδιαίτερος στο γεγονός ότι, με την προγενέστερη νομολογία του, το Δικαστήριο εξέτασε, πάντοτε είτε καταχρηστικές εκμεταλλεύσεις εντός αγοράς στην οποία υπήρχε δεσπόζουσα θέση και των οποίων τα αποτελέσματα γίνονταν αισθητά σε μια άλλη αγορά, είτε καταχρηστικές εκμεταλλεύσεις εντός αγοράς στην οποία η επιχείρηση δεν κατείχε μεν δεσπόζουσα θέση, οι οποίες όμως ενίσχυαν τη θέση της στην αγορά στην οποία υπήρχε δεσπόζουσα θέση.
- 24 Πρέπει να τονιστεί, κατ' αρχάς, ότι η εκτίμηση που διατύπωσε το Πρωτοδικείο, στη σκέψη 113 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, σύμφωνα με την οποία το άρθρο 86 δεν περιλαμβάνει καμία ρητή ένδειξη σχετικά με τις επιταγές που αφορούν τον εντοπισμό της καταχρηστικής εκμεταλλεύσεως στις αγορές προϊόντων, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Επομένως, το Πρωτοδικείο ορθώς επιβεβαίωσε, στη σκέψη 115 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της ειδικής ευθύνης που βαρύνει μια επιχείρηση η οποία κατέχει δεσπόζουσα θέση πρέπει να εκτιμάται ενόψει των ειδικών συνθηκών της κάθε περιπτώσεως, που αποδεικνύουν την εξασθένιση του ανταγωνισμού.

- 25 Η παρατεθείσα από το Πρωτοδικείο συναφής νομολογία είναι λυσιτελής. Οι αποφάσεις της 6ης Μαρτίου 1974, 6/73 και 7/73, Istituto Chemioterapico Italiano και Commercial Solvents Corporation κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1974, σ. 113), και της 3ης Οκτωβρίου 1985, 311/84, CBEM (Συλλογή 1985, σ. 3261), παρέχουν παραδείγματα καταχρηστικών εκμεταλλεύσεων που παράγουν αποτελέσματα σε άλλες αγορές εκτός των αγορών στις οποίες υπάρχει δεσπόζουσα θέση. Με τις αποφάσεις της 3ης Ιουλίου 1991, C-62/86, AKZO κατά Επιτροπής (Συλλογή 1991, σ. I-3359), και της 1ης Απριλίου 1993, T-65/89, BPB Industries και British Gypsum κατά Επιτροπής (Συλλογή 1993, σ. II-389), ο κοινοτικός δικαστής χαρακτήρισε ως καταχρηστικές ορισμένες συμπεριφορές σε αγορές διαφορετικές των αγορών στις οποίες υπάρχει δεσπόζουσα θέση, οι οποίες είχαν επιπτώσεις σ' αυτές τις τελευταίες. Επομένως, το Πρωτοδικείο, στη σκέψη 116 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ορθώς συνήγαγε από την εν λόγω νομολογία το συμπέρασμα ότι ο ισχυρισμός της προσφεύγουσας, ότι δηλαδή ο κοινοτικός δικαστής είχε αποκλείσει κάθε δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 86 σε πράξη που διεπράχθη από επιχείρηση, κατέχουσα δεσπόζουσα θέση, εντός αγοράς διαφορετικής από την αγορά στην οποία υπάρχει δεσπόζουσα θέση, έπρεπε να απορριφθεί.
- 26 Για τους λόγους που ο γενικός εισαγγελέας εξέθεσε στην παράγραφο 61 των προτάσεών του, η Tetra Pak δεν μπορεί να αντλήσει επιχειρήματα από τις αποφάσεις της 13ης Φεβρουαρίου 1979, 85/76, Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1979/I, σ. 215), και Michelin κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα.
- 27 Βεβαίως, η εφαρμογή του άρθρου 86 προϋποθέτει την ύπαρξη δεσμού μεταξύ της δεσπόζουσας θέσεως και της φερομένης ως καταχρηστικής συμπεριφοράς, ο οποίος συνήθως δεν υπάρχει όταν μια συμπεριφορά σε διαφορετική αγορά από την αγορά στην οποία υπάρχει δεσπόζουσα θέση παράγει αποτελέσματα στην ίδια αυτήν αγορά. Όταν πρόκειται για αγορές διακεκομμένες μεν, αλλά συναφείς, όπως στην παρούσα περίπτωση, μόνο ειδικές περιστάσεις μπορούν να δικαιολογήσουν εφαρμογή του άρθρου 86 σε συμπεριφορά διαπιστωθείσα στη συναφή αγορά, στην οποία δεν υφίσταται δεσπόζουσα θέση, και παράγουσα αποτελέσματα στην ίδια αυτή αγορά.
- 28 Στη σκέψη 118 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε κατ' αρχάς ως λυσιτελές το στοιχείο ότι η Tetra Pak κατείχε το 78 % του συνόλου της αγοράς των συσκευασιών σε χάρτινα κουτιά, τόσο ασηπτικά όσο και μη ασηπτικά, ήτοι μερίδιο επτά φορές μεγαλύτερο από το μερίδιο του πλησιέστερου ανταγωνιστή της. Στη σκέψη 119 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο υπογράμμισε την υπεροχή της Tetra Pak στον μη

ασηπτικό τομέα. Ακολούθως διαπίστωσε, στη σκέψη 121 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η θέση της Tetra Pak στις ασηπτικές αγορές, των οποίων κατείχε σχεδόν το 90 % των μεριδίων, ήταν σχεδόν μονοπωλιακή. Τόνισε ότι η θέση αυτή καθιστούσε επίσης την Tetra Pak προνομιακό προμηθευτή μη ασηπτικών συστημάτων. Τέλος, στη σκέψη 122, συνήγαγε το συμπέρασμα ότι, στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως, η κατάσταση στις διάφορες αγορές και οι στενοί δεσμοί συναφείας μεταξύ αυτών δικαιολογούσαν την εφαρμογή του άρθρου 86.

- 29 Το λυσιτελές των δεσμών συναφείας, που με τον τρόπο αυτό δέχθηκε το Πρωτοδικείο, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Από το γεγονός ότι τα εν λόγω διάφορα υλικά χρησιμοποιούνται για τη συσκευασία των ιδίων βασικών ρευστών προϊόντων προκύπτει ότι οι πελάτες της Tetra Pak σε έναν τομέα είναι επίσης δυνάμει πελάτες της και στον άλλον. Η δυνατότητα αυτή ενισχύεται από στατιστικές, από τις οποίες προκύπτει ότι, το 1987, περίπου το 35 % των πελατών της Tetra Pak αγόραζαν ταυτόχρονα ασηπτικά και μη ασηπτικά συστήματα. Συναφώς, αξίζει επίσης να τονιστεί ότι η Tetra Pak και ο πλέον σημαντικός ανταγωνιστής της, η PKL, ήσαν παρούσες και στις τέσσερις αγορές. Με δεδομένη τη σχεδόν καθολική κυριαρχία της στις ασηπτικές αγορές, η Tetra Pak μπορούσε επίσης να υπολογίζει σε μια προνομιακή θέση στις μη ασηπτικές αγορές. Χάρη στη θέση της στις πρώτες αγορές, η Tetra Pak μπορούσε να επικεντρώνει τις προσπάθειές της στις δεύτερες αγορές, ενεργώντας ανεξάρτητα από τους άλλους επιχειρηματίες.
- 30 Οι προηγουμένως περιγραφείσες περιστάσεις, λαμβανόμενες στο σύνολό τους και όχι μεμονωμένως, είναι αυτές που επέτρεψαν στο Πρωτοδικείο, χωρίς να χρειάζεται να αποδειχθεί η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως της Tetra Pak στις μη ασηπτικές αγορές, να αναγνωρίσει στην εν λόγω επιχείρηση ανεξαρτησία συμπεριφοράς σε σχέση με τους άλλους επιχειρηματίες στις εν λόγω αγορές.
- 31 Ενόψει των στοιχείων αυτών, ορθώς το Πρωτοδικείο δέχθηκε ότι έχει εν προκειμένω εφαρμογή το άρθρο 86 της Συνθήκης, λαμβάνοντας υπόψη ότι η σχεδόν μονοπωλιακή θέση την οποία κατέχει η Tetra Pak στις ασηπτικές αγορές και η υπερέχουσα θέση της στις μη ασηπτικές αγορές, ξεχωριστές αλλά στενά συνδεδεμένες, περιίγαγαν την εν λόγω επιχείρηση σε κατάσταση δυναμένη να συγκριθεί με την κατοχή δεσπόζουσας θέσεως σε όλες τις οικείες αγορές.

- 32 Μια επιχείρηση η οποία βρίσκεται σε μια τέτοια κατάσταση είναι κατ' ανάγκη σε θέση να προβλέπει ότι η συμπεριφορά της μπορεί να εμπίπτει στο άρθρο 86 της Συνθήκης. Υπό τις συνθήκες αυτές, και αντίθετα προς τα όσα ισχυρίζεται η προσφεύγουσα, τηρούνται οι αφορώσες την ασφάλεια δικαίου απαιτήσεις.
- 33 Από τις προεκτεθείσες εκτιμήσεις προκύπτει ότι ο δεύτερος λόγος πρέπει να απορριφθεί.

Επί του τρίτου λόγου

- 34 Με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, η Tetra Pak ισχυρίζεται ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε νομική πλάνη, κρίνοντας τις αλληλένδετες πωλήσεις χάρτινων κουτιών και μηχανών συσκευασίας ως ασυμβίβαστες προς το άρθρο 86, ενώ υπήρχε φυσικός δεσμός μεταξύ των εν λόγω προϊόντων, οι δε αλληλένδετες πωλήσεις ήταν σύμφωνες προς τις εμπορικές συνήθειες.
- 35 Συγκεκριμένα, η Tetra Pak ερμηνεύει το άρθρο 86, δεύτερο εδάφιο, στοιχείο δ', της Συνθήκης ως απαγορεύον μόνο την πρακτική που συνίσταται στο να εξαρτάται η σύναψη συμβάσεων από την αποδοχή συμπληρωματικών υπηρεσιών, οι οποίες, λόγω της φύσεώς τους ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες, δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των εν λόγω συμβάσεων.
- 36 Πρέπει να τονιστεί, πρώτον, ότι το Πρωτοδικείο ρητώς απέρριψε το επιχείρημα που προέβαλε η Tetra Pak για να αποδείξει τον φυσικό δεσμό μεταξύ των μηχανών και των χάρτινων κουτιών. Πράγματι, στη σκέψη 82 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι «η εξέταση των εμπορικών συνθηθειών δεν επιτρέπει να συναχθεί το συμπέρασμα ότι οι μηχανές που προορίζονται για τη συσκευασία ενός προϊόντος, αφενός, και τα χάρτινα κουτιά, αφετέρου, δεν μπορούν να διαχωριστούν. Πράγματι, από πολλού υπάρχουν ανεξάρτητοι παραγωγοί, οι οποίοι ειδικεύονται στην κατασκευή μη ασηπτικών χάρτινων κουτιών προοριζομένων να χρησιμοποιηθούν σε μηχανές που κατασκευάζονται από άλλες επιχειρήσεις και οι οποίοι δεν παράγουν οι ίδιοι μηχανές». Η εκτίμηση αυτή αναφέρεται στις εμπορικές συνήθειες ενώ συγχρόνως αποκλείει την ύπαρξη του φυσικού δεσμού που

επικαλείται η Tetra Pak, τονίζοντας ότι και άλλες επιχειρήσεις μπορούν να παράγουν χάρτινα κουτιά προοριζόμενα να χρησιμοποιηθούν στις μηχανές της Tetra Pak. Όσον αφορά τα ασηπτικά χάρτινα κουτιά, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε, στη σκέψη 83 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι «κάθε ανεξάρτητος παραγωγός είναι εντελώς ελεύθερος, υπό το πρίσμα του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού, να κατασκευάζει αναλωτά προϊόντα προοριζόμενα να χρησιμοποιηθούν σε συσκευές κατασκευαζόμενες από άλλους, εκτός εάν, με τον τρόπο αυτό, προσβάλλει δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας ανταγωνιστή του». Το Πρωτοδικείο τόνισε επίσης, στη σκέψη 138, για να απορρίψει το επιχείρημα που στηριζόταν στον φερόμενο φυσικό δεσμό, ότι δεν απόκειται στην Tetra Pak να επιβάλλει, με δική της πρωτοβουλία, ορισμένα μέτρα βάσει εκτιμήσεων τεχνικού χαρακτήρα ή που αφορούν την ευθύνη λόγω των προϊόντων, την προστασία της δημόσιας υγείας και την προστασία της φήμης της. Όλες αυτές οι εκτιμήσεις αποδεικνύουν ότι το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η Tetra Pak δεν ήταν η μόνη που μπορούσε να παράγει χάρτινα κουτιά προοριζόμενα να χρησιμοποιηθούν στις μηχανές της.

- 37 Πρέπει, στη συνέχεια, να υπογραμμιστεί ότι η απαρίθμηση των πρακτικών καταχρηστικής εκμεταλλεύσεως που προβλέπει το άρθρο 86, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης δεν είναι περιοριστική. Συνεπώς, η αλληλένδετη πώληση δύο προϊόντων ακόμη και όταν είναι σύμφωνη προς τις εμπορικές συνήθειες ή όταν υφίσταται φυσικός δεσμός μεταξύ των εν λόγω δύο προϊόντων, μπορεί εντούτοις να συνιστά κατάχρηση κατά την έννοια του άρθρου 86, εκτός εάν δικαιολογείται αντικειμενικώς. Επομένως, η συλλογιστική την οποία ακολούθησε το Πρωτοδικείο στη σκέψη 137 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως δεν πάσχει ελάττωμα.
- 38 Για τους λόγους αυτούς, ο τρίτος λόγος αναιρέσεως πρέπει επίσης να απορριφθεί.

Επί του τετάρτου λόγου

- 39 Με τον λόγο αυτόν, η Tetra Pak ισχυρίζεται ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε νομική πλάνη χαρακτηρίζοντας, στη σκέψη 150 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τις εφαρμοζόμενες από την Tetra Pak τιμές ως τιμές αποσκοπούσες στον εξοβελισμό των ανταγωνιστών της στον μη ασηπτικό τομέα, χωρίς να δεχθεί ότι ήταν αναγκαίο, προς τούτο, να αποδειχθεί ότι η Tetra Pak μπορούσε ευλόγως να προσδοκά ότι θα καλύψει τις ζημιές τις οποίες υπέστη.

- 40 Η Tetra Pak θεωρεί ότι η δυνατότητα καλύψεως των ζημιών, που οφείλονται στις αποσκοπούσες στην εξαφάνιση των ανταγωνιστών της πωλήσεις, αποτελεί μέρος της εννοίας της εφαρμογής τιμών εκδιώξεως. Αυτό προκύπτει σαφώς από την προπαρατεθείσα απόφαση ΑΚΖΟ κατά Επιτροπής, σκέψη 71. Όμως, δεδομένου ότι η Επιτροπή και το Πρωτοδικείο δέχονται ότι οι πωλήσεις κάτω της τιμής κόστους πραγματοποιήθηκαν μόνο στις μη ασηπτικές αγορές, στις οποίες δεν διαπιστώθηκε δεσπόζουσα θέση της Tetra Pak, αυτή η τελευταία δεν μπορούσε επομένως σε καμία περίπτωση να αναμένει πραγματικά ότι θα καλύψει στη συνέχεια τις ζημιές της.
- 41 Πρέπει να τονιστεί ότι, πράγματι, με την προπαρατεθείσα απόφαση ΑΚΖΟ κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο καθιέρωσε την ύπαρξη δύο διαφορετικών μεθόδων ανάλυσεως ενόψει της εξετάσεως του ζητήματος αν μια επιχείρηση εφάρμοσε τιμές προς άγραν πελατείας. Πρώτον, οι τιμές που είναι κατώτερες από το μέσο κυμαινόμενο κόστος πρέπει πάντοτε να θεωρούνται ως καταχρηστικές. Στην περίπτωση αυτή, δεν νοείται οικονομική επιδίωξη άλλη από τον εξοβελισμό ενός ανταγωνιστή, διότι κάθε παραγομένη και πωλουμένη μονάδα συνεπάγεται ζημία για την επιχείρηση. Δεύτερον, οι τιμές που είναι κατώτερες από το μέσο συνολικό κόστος, αλλά ανώτερες από το μέσο κυμαινόμενο κόστος, πρέπει να θεωρούνται ως καταχρηστικές μόνο όταν μπορεί να αποδειχθεί η ύπαρξη σχεδίου εξοβελισμού.
- 42 Με την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση, το Πρωτοδικείο προέβη στην ίδια εξέταση στην οποία προέβη και το Δικαστήριο με την προπαρατεθείσα απόφαση ΑΚΖΟ κατά Επιτροπής. Ως προς τις πωλήσεις μη ασηπτικών χάρτινων κουτιών στην Ιταλία μεταξύ 1976 και 1981, διαπίστωσε ότι οι τιμές ήταν κατά πολύ κατώτερες από το μέσο κυμαινόμενο κόστος. Η απόδειξη της προθέσεως εξοβελισμού των ανταγωνιστών δεν ήταν, επομένως, αναγκαία. Το 1982, οι τιμές των εν λόγω χάρτινων κουτιών ήσαν μεταξύ του μέσου κυμαινομένου κόστους και του μέσου συνολικού κόστους. Για τον λόγο αυτό, στη σκέψη 151 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο προσπάθησε, χωρίς εξάλλου να υπάρξουν σχόλια εκ μέρους της προσφεύγουσας, να αποδείξει ότι η Tetra Pak είχε την πρόθεση εξοβελισμού ενός ανταγωνιστή.
- 43 Στις σκέψεις 189 έως 191 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο ακολούθησε, επίσης ορθώς, ακριβώς την ίδια συλλογιστική ως προς τις πωλήσεις μηχανών μη ασηπτικής συσκευασίας στο Ηνωμένο Βασίλειο μεταξύ των ετών 1981 και 1984.

- 44 Πρέπει να προστεθεί ότι, υπό τις περιστάσεις της παρούσας υποθέσεως, δεν θα ήταν σκόπιμο να κριθεί αναγκαίο, ως συμπληρωματική απόδειξη, να αποδειχθεί ότι η Tetra Pak μπορούσε πράγματι να προσδοκά ότι θα καλύψει τις ζημιές της. Πράγματι, σε περίπτωση εφαρμογής τιμών προς άγραν πελατείας, πρέπει να είναι δυνατή η επιβολή κυρώσεως, εφόσον υπάρχει κίνδυνος εξοβελισμού των ανταγωνιστών. Εν προκειμένω, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε τέτοιο κίνδυνο στις σκέψεις 151 και 191 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Ο επιδιωκόμενος στόχος, που είναι η διαφύλαξη ανόθευτου ανταγωνισμού, δεν επιτρέπει την αναμονή μέχρις ότου καταλήξει μια τέτοια στρατηγική στον πραγματικό εξοβελισμό των ανταγωνιστών.
- 45 Για τους λόγους αυτούς, ο τέταρτος λόγος πρέπει να απορριφθεί.

Επί του πέμπτου λόγου

- 46 Τέλος, η Tetra Pak ισχυρίζεται ότι το Πρωτοδικείο δεν απάντησε στα επιχειρήματά της σχετικά με τα ελαφρυντικά που η Επιτροπή όφειλε να λάβει υπόψη όταν καθόρισε το ύψος του προστίμου. Η Tetra Pak θεωρεί ότι, στη σκέψη 239 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο περιορίστηκε να εξετάσει αν οι παραβάσεις είχαν διαπραχθεί εκ προθέσεως ή εξ αμελείας. Κατά την Tetra Pak, το Πρωτοδικείο όφειλε επιπλέον να λάβει υπόψη τις ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης περιπτώσεως, συμπεριλαμβανομένου του καινοφανούς χαρακτήρα της. Δεδομένου ότι το Πρωτοδικείο συγχέει το ζήτημα της ηθελημένης ή ακούσιας παραβάσεως και το ζήτημα αν η απουσία προηγούμενων συνιστά ελαφρυντικό, η Tetra Pak θεωρεί ότι το πρόστιμο πρέπει να αρθεί ή, τουλάχιστον, να μειωθεί ουσιωδώς.
- 47 Πρέπει κατ' αρχάς να τονιστεί συναφώς ότι, στη σκέψη 228 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο πράγματι έλαβε υπόψη το επιχείρημα της Tetra Pak σχετικά με τον καινοφανή χαρακτήρα τόσο της μεθόδου προσδιορισμού της αγοράς προϊόντων όσο και της αιτιολογίας της εφαρμογής του άρθρου 86 της Συνθήκης στον μη ασηπτικό τομέα.

- 48 Ακολούθως, στη σκέψη 239 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο στάθμισε τη σοβαρότητα της παραβάσεως και τα περιστατικά που επικαλέστηκε η προσφεύγουσα. Έκρινε ότι, ακόμη και αν, υπό ορισμένες επόψεις, ο καθορισμός των αγορών των οικείων προϊόντων και του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 86 ήταν κάπως πολύπλοκος, η Tetra Pak, ενόψει της οιονεί μονοπωλιακής της θέσεως στις αγορές ασηπτικής συσκευασίας και της υπεροχής της στις αγορές μη ασηπτικής συσκευασίας, δεν ήταν δυνατόν να αγνοεί ότι οι επίμαχες πρακτικές ήταν αντίθετες προς τους κανόνες της Συνθήκης. Το Πρωτοδικείο συνήγαγε εξ αυτού ότι ο πρόδηλος χαρακτήρας και η ιδιαίτερη βαρύτητα των περιορισμών του ανταγωνισμού, που προέκυπταν από τις επίμαχες καταχρηστικές εκμεταλλεύσεις, δικαιολογούσαν τη διατήρηση του ύψους του προστίμου, παρά το ότι ορισμένες νομικές εκτιμήσεις που περιλαμβάνονται στην επίδικη απόφαση φέρονται ως καινοφανείς.
- 49 Με την αιτιολογία αυτή, το Πρωτοδικείο απάντησε επαρκώς, κατά νόμο, στο επιχείρημα που η αναιρεσείουσα άντλησε από τα ελαφρυντικά που μπορούσε να επικαλεσθεί.
- 50 Επομένως, ο πέμπτος λόγος πρέπει επίσης να απορριφθεί.
- 51 Για όλες τις προηγηθείσες εκτιμήσεις, η αίτηση αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 52 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, που έχει εφαρμογή στην κατ' αναίρεση διαδικασία δυνάμει του άρθρου 118, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα εφόσον υπήρχε σχετικό αίτημα. Δεδομένου ότι η αναιρεσείουσα ηττήθηκε, πρέπει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα της παρούσας δίκης.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα)

αποφασίζει:

- 1) Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως.
- 2) Καταδικάζει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα.

Senón

Gulmann

Edward

Puissochet

Jann

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 14 Νοεμβρίου 1996.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος του πέμπτου τμήματος

R. Grass

J. C. Moitinho de Almeida